

УДК 340.134: 340.12: 342.531.41

ЗАКОННІСТЬ: ЗМІСТ ПОНЯТТЯ, ГАРАНТІЇ ЇЇ РЕЖИМУ, УМОВИ ТА ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ (НАРИС З ТЕОРІЇ ПРАВА)

Долгий О.О., к.ю.н., ст. наук. співробітник

*Національна академія прокуратури України, вул. Мельникова, 81-б, м. Київ, Україна
Saw_flip_RNR@i.ua*

У статті, поданій у формі наукового нарису, здійснено спробу дослідити низку взаємопов'язаних теоретичних питань щодо категорії «законність». Вони стосуються змісту цього поняття, гарантій режиму законності, умов та засобів його забезпечення. Акцентується увага на доцільності формування єдиного підходу до розуміння категорії «законність». За результатами дослідження пропонуються авторські висновки.

Ключові слова: законність, законодавство, суспільні відносини, режим законності, гарантії режиму законності, умови та засоби забезпечення режиму законності.

ЗАКОННОСТЬ: СОДЕРЖАНИЕ ПОНЯТИЯ, ГАРАНТИИ ЕЕ РЕЖИМА, УСЛОВИЯ И СРЕДСТВА ОБЕСПЕЧЕНИЯ (ОЧЕРК ПО ТЕОРИИ ПРАВА)

Долгий А.А.

*Национальная академия прокуратуры Украины, ул. Мельникова, 81-б, г. Киев, Украина
Saw_flip_RNR@i.ua*

В статье, подготовленной в форме научного очерка, предпринята попытка осветить ряд взаимосвязанных теоретических вопросов, относящихся к категории «законность». Они касаются содержания этого понятия, гарантий режима законности, условий и средств его обеспечения. Акцентируется внимание на целесообразности формирования единого подхода к пониманию категории «законность». По результатам исследования предлагаются авторские выводы.

Ключевые слова: законность, законодательство, общественные отношения, режим законности, гарантии режима законности, условия и средства обеспечения режима законности.

LEGALITY: THE ESSENCE OF TERM, GUARANTEES OF ITS REGIME, CONDITIONS AND INSTRUMENTS OF ITS SUPPORT (ESSAY FROM THE POINT OF LAW THEORY)

Dolgiy O.O.

*National prosecution academy of Ukraine, Mel'nikov str., 81-a, Kiev, Ukraine
Saw_flip_RNR@i.ua*

In the article given in form a scientific essay, an attempt to investigate the package of interlinked theoretical questions in relation to category «legality» is carried out. They touch maintenance of this concept, guarantees of the mode of legality, terms and facilities of his providing.

Underlining actuality straight research after select subjects, leaning on scientific information generators, an author marks that legality as the phenomenon arose up together with the state and right. Yet the Roman lawyers specified on the necessity of absolute observance of laws as mortgages of stable existence of the state. Since then, after confession of modern researchers, legality became one of central categories in the theory of right. However, it remains and one of most difficult. It renders certain influence on application of concept of legality in a theory and legal practice, forming his variety and giving to research of the scientifically-applied meaningfulness.

Not having regard to that maintenance of category «legality» sufficiently widely lighted up in a theory, absence is not unexpected in the home legal doctrine of only and generally accepted interpretation of this term. With the aim of illumination of theoretical aspects of guarantees of the mode of legality, terms and facilities of his providing, in the article the basic going is distinguished near the rich in content filling of term «legality»; critical remarks are systematized in relation to offered approach in a theory near interpretation of the investigated category; underline, that absence of unity in understanding of maintenance of category «legality» and existence of discussion in relation to the different variants of interpretation of the same term, does not mean absence of general elements that form conceptual basis it.

In relation to the applied aspect of legality, then in the article specified on part second of the article of a 19 Constitution of Ukraine. Her positions obligate public authorities and organs of local self-government of country, them public servants to operate only on basis, within the limits of plenary powers and in a method, that envisaged by Constitution and laws of Ukraine. Supporting reasonable in a theory positions in relation to interpretation of legality, first of all, as to the mode, it is simultaneously recommended to

realize existence of the diversified going near interpretation of maintenance and features of guarantees of the mode.

Marked, that the approaches in relation to the initial understanding of characteristic features of component elements of guarantees of the mode of legality and their division expounded in a theory differ. These differences, sometimes at the level of oppositions, it costs to consider fundamental.

In fact, examining the system of guarantees of the mode of legality, it follows to divide existence actually of guarantees from terms that are necessary for effectiveness of these guarantees. Id est, the corresponding guarantees of the mode of legality can take place and be effective only at presence of certain terms. Therefore an important aspect of decision of the investigated problem is a selection from the general conditions of the mode of legality of pre-conditions of his providing. Inplane guarantees of the mode of legality, on the view of author, terms are characteristic for his concrete state, and pre-conditions are circumstances that form possibility of offensive/of unoffensive of such state. Leaning on this position, it is possible fully justified to assert about existence of political, economic, financial, ideological, psychological, organizational, legal, including – administrative-legal and other terms that head for providing of the mode of legality.

In the end, legality without the proper quality of norms of legislation the requirements of that must be realized at adjusting of public relations, hardly can be attained, as corresponding norms carry in itself the considerable conflict potential related to different interests of participants of that or other group of legal relationships. As for regime legality, it is achieved through observance of the requirements of law, it guarantees mass formed by regulatory means, in conditions that are created by the state and is characteristic of a state of society.

Key words: legality, legislation, social relations, regime of legality, guarantees of regime of legality, conditions and instruments of support.

Відомо, законність як явище виникло разом з державою і правом, оскільки будь-яка державна діяльність повинна спиратися на закони. У теорії відмічається, що ще римські юристи говорили про безумовну необхідність дотримання законів як запоруки стабільного існування держави. Система римського права стала юридичною основою законності у сфері регулювання суспільних відносин, котра пізніше була реципійована в більш цивілізовані форми, які поступово наповнювалися реальною рівністю перед законом усіх учасників суспільних відносин. Про необхідність дотримання закону згадували також Платон та Аристотель [1, с. 47]. Але термін «законність» з'явився лише в ХІХ сторіччі, коли отримали розвиток необхідні для цього соціально-економічні та світоглядні умови. І хоча з того часу законність, за визнанням дослідників, стала одним із центральних понять у правознавстві, проте, воно залишається й одним із найбільш складних. Значною мірою це можна пояснити тим, що відповідне явище, яке є занадто політизованим та ідеологізованим, відображало та відображає прагнення різних панівних еліт, які, змінюючи одна одну, надавали категорії законності потрібного саме їм, часто кон'юктурного змісту [2, с. 6]. Це, без сумніву, чинить вплив на застосування поняття законності в теорії та юридичній практиці, формуючи його розмаїття та надаючи дослідженню за обраною тематикою актуальності.

Щодо змісту категорії «законність» – цей аспект доволі широко висвітлений у теорії. Йому присвятили свої праці Ц.С. Дондоков, М.С. Кельман, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, П.М. Рабінович, В.А. Рібаков, О.Ф. Скакун, Ю.С. Шемшученко, А.А. Юнусов та інші дослідники. Але, з урахуванням викладеного, не є неочікуваною відсутність у вітчизняній юридичній доктрині єдиного і загальноприйнятого тлумачення терміну «законність», дослідження змісту якого залишається цікавою науковою проблемою. Останнє, поряд з висвітленням теоретичних аспектів гарантій режиму законності, умов та засобів його забезпечення, визначено *метою* статті.

Серед представників юридичної науки в незалежній Україні можна виокремити такі основні підходи до змістовного наповнення терміну «законність»:

- комплексне (принцип, метод, режим) соціальноправове явище, що відображає організацію і функціонування суспільства на правових засадах, гармонійний зв'язок особи, влади, права і закону в конкретній державі (О.Ф. Скакун) [3, с. 495];

- режим державного і суспільного життя, при якому забезпечується повне і неухильне дотримання і виконання законів, підзаконних актів усіма без винятку органами держави, громадськими організаціями, посадовими особами та громадянами. Поняття законності охоплює дотримання і виконання всієї системи нормативних актів держави (В.В. Копейчиков) [4, с. 208];
- режим (стан) відповідності суспільних відносин законам і підзаконним нормативно-правовим актам держави, який виникає внаслідок їх неухильного здійснення всіма суб'єктами права (П.М. Рабінович) [5, с. 116];
- правовий режим у державі, за якого діяльність державних органів, юридичних і фізичних осіб здійснюється відповідно до вимог закону (Ю.С. Шемшученко, С.В. Бобровник) [6, с. 498];
- правовий режим точного і неухильного здійснення законів та інших нормативних актів у всіх сферах державного і суспільного життя (В.Л. Ортинський, В.К. Грищук, М.А. Мацько) [7, с. 573].

Не менше розмаїття підходів до розуміння терміну «законність» характерне і для пострадянської юридичної науки на теренах СНД.

Свій погляд на сутність законності демонструє Н.В. Вітрук, розуміючи під нею «ідею, вимогу та систему (режим) реального вираження права в законах держави, у самій законотворчості, у підзаконній нормотворчості» [8, с. 523]. Доволі оригінальною – у контексті наведених підходів – є точка зору В.І. Шинда щодо змісту терміну «законність» як «визначеного стану безпеки, стабільності, «суспільного здоров'я» держави» [9, с. 27].

Критичні зауваження стосовно запропонованих підходів до тлумачення досліджуваної категорії узагальнив В.А. Рібаков, апелюючи до найбільш поширеного з них, який передбачає розуміння під законністю неухильного, повного і точного дотримання та виконання законів усіма суб'єктами права [2, с. 7-8]:

- 1) визначення законності, у якому ключовим є використання словосполучення «дотримання і виконання» нормативних приписів, передбачає, що якщо немає відповідного дотримання – то немає і законності. Разом із тим, законність і дотримання нормативних приписів є правомірною поведінкою, явищем, котре в юридичній літературі згадується як реалізація норм права. Додавання ж до визначення слів «повне», «точне» чи «неухильне» істотно не впливає на наведену характеристику;
- 2) визначення законності через дотримання та виконання законів не зачіпає питання про характер самих законів, які можуть бути різними – демократичними, справедливими або ж антидемократичними, неправовими (тобто такими, що суперечать інтересам народу). За таких умов дотримання і перших, і других законів становить собою законність;
- 3) відповідне розуміння терміну «законність» поширюється лише на сферу дії законів, але виключає сферу їх створення, тобто законотворчість, а ширше – і всю правотворчість. Однак, ці процеси також підлягають оцінці з позицій ідей етичності та законності. Не повинні прийматися закони, які утискають права людини і громадянина, не відповідають принципам міжнародних гуманітарних стандартів;
- 4) ряд авторів, поряд з використанням словосполучення «дотримання і виконання», вдаються до вживання термінів «режим», «принцип», «метод». Однак, використання, наприклад, терміну «метод» зумовлює необхідність відповіді на питання: метод чого – правового регулювання, здійснення державної влади? У теорії права є методи централізований, децентралізований, імперативний, диспозитивний, є галузеві методи, але немає методу законності;

- 5) щодо підходу до законності як до режиму, то, по-перше, він тлумачиться дуже широко (режим неухильної дії правових норм, режим забезпечення життя, режим реального панування закону в суспільному житті, правовий режим тощо), по-друге, режим – це соціальний стан суспільного життя на певний відрізок часу, що, як наслідок, тягне за собою вихід на категорію «правопорядок».

Відсутність єдності в розумінні змісту категорії «законність» та існування дискусії стосовно різних варіантів тлумачення одного й того ж терміну, все ж не означає відсутності спільних елементів, які, на наш погляд, формують концептуальну основу цієї категорії.

На думку М.С. Кельмана, О.Г. Мурашина та Н.М. Хоми, «в юридичній науці склалася традиційна концепція законності, суть якої полягає в суворому та неухильному дотриманні й виконанні чинного законодавства усіма суб'єктами права» [10, с. 491]. Обґрунтованість такого твердження визнає й А.А. Юнусов: «Більшість авторів під законністю розуміють суворе дотримання і виконання законів та інших, заснованих на законі, нормативних актів усіма суб'єктами суспільних відносин ... У цих визначеннях, безсумнівно, правильною, такою, що впливає із вчення про законність, є ідея про необхідність суворого та неухильного виконання вимог законів та інших, заснованих на законі, нормативних актів держави усіма учасниками суспільних відносин» [1, с. 48].

З різних вимірів законності, виділених Ю.С. Шемшученком та С.В. Бобровник [6, с. 498], ключове значення в забезпеченні належного функціонування державного апарату та в дотриманні балансу публічного і приватного інтересів відіграє розуміння законності як принципу здійснення державою владних повноважень (вимога законодавчого закріплення компетенції владних структур, ухвалення рішень у межах компетенції та на підставі закону, дотримання в діяльності державних структур конституційних прав і свобод людини). Відповідно, до найбільш істотних ознак законності, як принципу діяльності держави та його органів, належать [11, с. 315]:

- всезагальність вимоги дотримання та виконання законодавства в широкому сенсі;
- здійснення усіх державно-владних функцій виключно на підставі законів при суворому дотриманні посадовими особами передбачених законом прав і свобод осіб, гарантії необґрунтованого притягнення до відповідальності або незаконного позбавлення добробуту;
- рішуче запобігання та припинення будь-яких правопорушень, незалежно від того, ким вони плануються чи вчиняються, забезпечення невідворотності настання відповідальності за порушення законів.

Тут варто додати, що частина друга статті 19 Конституції України зобов'язує органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадових осіб, діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Акцентуючи увагу на необхідності єдиного розуміння категорії «законність», у першу чергу, як режиму (адже, як доведено в теорії [3, с. 496], визначення законності як режиму є найповнішим – ним охоплюються поняття законності як методу і законності як принципу), слід усвідомлювати й існування різнохарактерних підходів до тлумачення змісту та особливостей гарантій законності.

Наприклад, В.К. Колпаков та О.В. Кузьменко, розглядаючи систему гарантій законності [12, с. 524-525], вважають, що під ними слід розуміти наявність у державі: загальних умов забезпечення режиму законності та спеціальних засобів забезпечення режиму законності. Названі дослідники до загальних умов забезпечення режиму законності відносять передумови: політичні, економічні, ідеологічні та організаційні. Як спеціальні засоби забезпечення режиму законності, на думку згаданих дослідників, слід розглядати

організаційно-структурні формування (державні органи і недержавні структури, на які покладено обов'язок з підтримання і зміцнення режиму законності) та організаційно-правові методи (види діяльності організаційно-структурних формувань, практичні прийоми, операції, форми роботи, які ними використовуються для забезпечення законності).

У свою чергу, О.Ф. Скакун, розглядаючи гарантії законності [3, с. 501-502], вважає, що під ними слід розуміти загальносоціальні та спеціально-соціальні (юридичні) умови, засоби, способи, що закріплені в чинному законодавстві та спрямовані на забезпечення режиму законності. До загальносоціальних гарантій, на її думку, слід відносити економічні, політичні, соціальні та ідеологічні (духовні) умови, що визначають зміцнення режиму законності. До спеціальносоціальних (юридичних) гарантій О.Ф. Скакун відносить [3, с. 502-503]:

- 1) юридичні умови – якісний стан чинних джерел (форм) права: нормативно-правових актів, нормативно-правових договорів, судових прецедентів, правових звичаїв тощо, а також актів тлумачення норм права і правозастосовних актів;
- 2) правові способи – досконале законодавство і його відповідність нормам Конституції; нагляд і контроль за станом законності, включаючи конституційний судовий контроль; попередження і припинення правопорушень; захист, відновлення порушених прав; реалізація юридичної відповідальності; наявність надійних і загальнодоступних юридичних процедур і процесів; розвинена правосвідомість і правова культура населення тощо;
- 3) організаційно-правові засоби – реалізація принципу поділу влади; ретельний підбір кадрів; організація умов для нормального функціонування юрисдикційних та правоохоронних органів, їх структурних підрозділів з метою ефективної протидії випадкам організованої злочинності, наркобізнесу, тероризму, корупції тощо.

Поділяючи думку О.Ф. Скакун, одночасно зазначимо, що висвітлені в теорії підходи щодо вихідного розуміння характерних особливостей складових елементів гарантій режиму законності та їх поділ відрізняються. Ці відмінності, іноді на рівні протилежностей, на нашу думку, є принциповими. Адже, розглядаючи систему гарантій режиму законності, слід розділяти факт існування власне гарантій від самих умов, які є необхідними для, так би мовити, «життєдіяльності» цих гарантій. Тобто, відповідні гарантії режиму законності можуть мати місце і бути дієвими тільки за наявності певних умов.

Отже, не менш важливий аспект – виокремлення із загальних умов режиму законності окремих передумов його забезпечення. Зазначимо, що під умовою розуміють категорію, яка виражає відношення предмета до оточуючих його явищ, без яких він існувати не може [13, с. 201], а передумова – у загальному сенсі – це попередня умова існування, виникнення, діяння і т.ін. чого-небудь [14, с. 725]. Не вдаючись до докладного аналізу етимологічних особливостей понять «умова» та «передумова», виділимо юридичний аспект тлумачення цих категорій у наукових енциклопедичних та довідкових виданнях правового спрямування. За результатами вивчення низки таких видань [15] можна звернути увагу на недостатність висвітлення змісту досліджуваних термінів. Вони або не згадуються взагалі – про це свідчать вивчені джерела [15], або згадуються – і лише термін «умова» – у дуже обмеженому вигляді. Так, автори «Словника термінів і понять, що використовуються у чинних нормативно-правових актах України» [16, с. 416-417] згадують лише термінологічні словосполучення «умови праці» та «умови скиду зворотних (стічних, скидних, дренажних) вод». Дещо більше – шість словосполучень з терміном «умова» («умова проживання і трудової діяльності населення без обмежень за радіаційним фактором», «умови обслуговування», «умови праці», «умови праці і побуту моряків», «умови тендеру», «умови in-situ») – тлумачить вітчизняний «Словник законодавчих термінів» [17, с. 567-568]. Між тим, виданий в Україні ще 1994 р. «Словник юридичних термінів» налічує 42 (!) терміни та термінологічних словосполучення,

де використовується поняття «умова» [18, с. 299-300]. Зокрема, й «умова законності», останнє – щодо необхідної оборони.

Такий стан справ вимагає визначитись із категоріями «умова» та «передумова» відповідно до предмету нашого дослідження. У площині гарантій режиму законності, на наш погляд, умови характерні для його конкретного стану в той чи інший проміжок часу, а передумови – це обставини, що формують можливість настання/ненастання такого стану. Спираючись на це положення, можна цілком виправдано стверджувати про існування комплексу передумов та умов (політичних, економічних, фінансових, ідеологічних, психологічних, організаційних, правових, у тому числі – адміністративно-правових, та інших), що впливають на забезпечення режиму законності.

Щодо вимог законності, то, в теорії, як на перешкоду їх дотримання, звертається увага на протиріччя, що існують у нормативно-правовій базі, та на недоліки механізму реалізації її положень. У своєму дослідженні Л.В. Гапоненко справедливо відмічає, що вимоги законності часто порушуються через наявність проблем практичного застосування положень нормативно-правових актів, їх невідповідність одне одному, недосконалий механізм реалізації. Вона вважає, що для досягнення цілей діяльності органів державної влади, на підставі положень нормативно-правових актів, та для «забезпечення прав і свобод громадян, що називають законністю, законодавець повинен закладати ці положення ще на етапі правотворчості, щоб на етапі правозастосування досягти бажаного результату. Починати вирішення цієї проблеми потрібно з відповідей на питання: яка існує законодавча база, на основі якої органи державної влади зможуть реалізувати власні повноваження за умови непорушення та забезпечення прав і свобод громадян; наскільки ефективним і дієвим виявиться механізм реалізації державних функцій без порушень громадських прав; як держава впливає на взаємодію цих суб'єктів і які гарантії встановлює; якою є мета діяльності відповідного органу (виконання завдань і функцій держави чи власне забезпечення прав і свобод громадян)» [19, с. 20]. Н.В. Никитченко додає, що в контексті забезпечення законності законодавець не повинен обмежуватися лише існуючими факторами, які впливають на зміст нормативних вимог, але має також прагнути до врахування їх можливого розвитку, оскільки «яким би прогресивним і досконалим не був ухвалений закон, він за своїм змістом відображає лише той період часу, у якому його прийнято. При цьому необхідно враховувати динаміку розвитку відносин. І від того, наскільки вдало законодавець прорахував майбутній розвиток тих чи інших відносин, визначається правовий резерв нормативно-правового акта та ефективність його положень у майбутньому» [20, с. 33]. На жаль, стосовно перспектив розвитку суспільних відносин в окремих сферах життєдіяльності, то вітчизняному законодавцю тут є на що звернути увагу. Для прикладу. Станом на 1 липня 2014 р. до основного закону, що регулює суспільні відносини у сфері податкової діяльності, – Податкового кодексу України від 02.12.2010 р. № 2755-VI внесено 62 зміни і доповнення! Перші зміни були внесені через 21 день після ухвалення цього Закону – 23.12.2010 р. (Закон № 2856-VI).

Позиції обох згаданих дослідників – і Л.В. Гапоненко, і Н.В. Никитченко – спільні в тому, що «саме дотримання закону є основою формування законності у будь-якій сфері суспільних відносин, у тому числі й у фінансовій, а чітке та неухильне дотримання чинного законодавства є запорукою існування законності...» [20, с. 33]. Варто додати, що вимога законності стосується, зокрема, як процедури правозастосовного провадження (строки, порядок, повноваження суб'єкта правозастосування тощо), так і відповідності закону самого результату правозастосування (зміст і форма правозастосовного акту) [21, с. 23]. Разом із тим, належна реалізація вимог законності в контексті правозастосування є неможливою без чіткості, однозначності та зрозумілості відповідних нормативних приписів. Дотримання подібних вимог уможливується при дотримання таких базових принципів, обґрунтованих у теорії [22]:

- закон, за можливості, має якомога вичерпніше регулювати коло питань, віднесених до предмету регулювання, не залишаючи поза ним суттєвих фрагментів, що можна віднести до цього кола;
- закон має бути зрозумілий для тих, хто його застосовує чи хто контролює дотримання приписів закону, причому таке розуміння має бути однаковим;
- закон, як правило, ухвалюється на необмежений термін, тому його норми мають універсальний характер.

Як бачимо, законність без належної якості норм законодавства, вимоги якого мають реалізовуватися при регулюванні суспільних відносин, навряд чи може бути досягнута, оскільки відповідні норми несуть у собі значний конфліктний потенціал, пов'язаний з різними інтересами учасників тієї чи іншої групи правовідносин. Проведене дослідження дає підстави ще раз підтвердити обґрунтованість висвітленого в теорії твердження [23, с. 41], що законність – це фундаментальна категорія всієї юридичної науки і практики. Її рівень та стан мають слугувати не чим іншим, як головними критеріями оцінки правового життя суспільства та, зокрема, його громадян. Така ключова роль законності пов'язується з тим, що вона відображає універсальний правовий принцип, згідно з яким всі суб'єкти суспільних відносин повинні точно і неухильно дотримуватися приписів закону та підзаконних нормативно-правових актів. Адже дійсно, ця вимога безпосередньо впливає з такої властивості права, як його загальнообов'язковість. А останнє поширюється як на населення, суб'єкти підприємницької діяльності, бізнесові й громадські структури, так і на всі гілки державної влади.

Складність і багатогранність поняття «законність», його особлива роль у забезпеченні балансу публічного і приватного інтересів зумовлюють виникнення розбіжностей у підходах до його розуміння як у вітчизняній науці, так і пострадянській теорії права в державах-членах СНД. Як правовий режим, законність утверджується внаслідок забезпечення правової врегульованості суспільних відносин, котрі можуть піддаватися і піддаються правовій регламентації, та в результаті реалізації нормативних приписів. Це може вказувати на певну двоїстість досліджуваного, власне, єдиного явища. Режим законності досягається завдяки дотриманню вимог законності, її гарантіям, засобам, сформованим нормативно-правовим шляхом, в умовах, що створені державою і є характерними для того чи іншого стану суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юнусов А.А. Законность как важнейший фактор обеспечения прав человека и гражданина / А.А. Юнусов // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия : «Право». – 2005. – № 8 (48). – С. 47-55.
2. Рыбаков В.А. Законность : к вопросу о понятии / В.А. Рыбаков // Вестник Омского университета. Серия : «Право». – 2013. – № 2 (35). – С. 6-11.
3. Скакун О.Ф. Теория права и держави : підручник / О.Ф. Скакун. – 3-тє видання. – К. : Алерта, 2012. – 524 с.
4. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / [А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін.] ; за ред. В.В. Копейчикова. – Стер. вид. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 320 с.
5. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : [навч. посібник] / Рабінович П.М. – [Вид. 6-е]. – Х. : Консум, 2002. – 160 с.
6. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 2 : Д-Й. – 1999. – 744 с.

7. Основи держави і права України : підручник / [В.Л. Ортинський, В.К. Грищук, М.А. Мацько та ін.] ; за ред. В.Л. Ортинського, В.К. Грищука, М.А. Мацька. – К. : Знання, 2008. – 583 с.
8. Общая теория права : курс лекций / под ред. В.К. Бабаева. – Нижний Новгород : Изд-во Нижегород. ВШ МВД РФ, 1993. – 544 с.
9. Шинд В.И. Некоторые вопросы управления в органах прокуратуры (методический аспект) / В.И. Шинд // Проблемы теории законности, методологии и методики прокурорского надзора : сб. науч. трудов. – М. : Манускрипт, 1994. – С. 27-29.
10. Кельман М.С. Загальна теорія держави та права : [підручник] / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин, Н.М. Хома. – 3-тє вид., стереотипне. – Львів : «Новий Світ-2000», 2011. – 584 с.
11. Шахбазов Р.А. Законность в контексте механизма правового регулирования / Р.А. Шахбазов // Известия Российского государственного педагогического ун-та им. А.И. Герцена. – 2007. – Т. 16. – № 40. – С. 314-317.
12. Колпаков В.К. Адміністративне право України : підручник / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.
13. Інформаційне суспільство. Дефініції : людина, її права, інформація, інформатика, інформатизація, телекомунікації, інтелектуальна власність, ліцензування, сертифікація, економіка, ринок, юриспруденція : словник / [за ред. Р.А. Калюжного та М.Я. Швеца]. – К. : «Інтеграл», 2002. – 220 с.
14. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2004. – 1440 с.
15. Словник юридичних термінів і понять : навчальний посібник / за редакцією професорів В.Г. Гончаренка та З.В. Ромовської. – К. : ТОВ ВО „Юстініан”, 2013. – 600 с. ; Сучасна правова енциклопедія / О.В. Зайчук, О.Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко [та ін.] ; за заг. ред. О.В. Зайчука ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 384 с. ; Большой юридический словарь. 3-е изд., доп. и перераб. / под ред. проф. А.Я. Сухарева. – М. : ИНФРА-М, 2008. – VI, 858 с. (Б-ка словарей „ИНФРА-М”) ; Российская юридическая энциклопедия. – М. : Издательский Дом ИНФРА-М, 1999. – X, 1110 с. ; Юридическая энциклопедия / Л.В. Тихомирова, М. Ю. Тихомиров ; под ред. М.Ю. Тихомирова. – М., 1997. – 526 с. ; Юридический энциклопедический словарь / гл. ред. А.Я. Сухарев ; ред. кол. : М.М. Богуславский, М.И. Козырь, Г.М. Миньковский и др. – М. : Сов. энциклопедия, 1984. – 415 с. ; Энциклопедический словарь правовых знаний (Советское право) / ред. кол. ... В.М. Чхиквадзе (глав. ред.). – М. : „Советская энциклопедия”, 1965. – 512 с. та ін.
16. Словник термінів і понять, що використовуються у чинних нормативно-правових актах України / [упорядники : Богачова О.В., Винокуров К.С., Крусь Ю.І., Менюк О.А., Менюк С.А. ; відпов. ред. : Сіренко В.Ф., Станік С.Р.]. – К. : „Оріяни”, 1999. – 502 с.
17. Словник законодавчих термінів. – К. : Вид. „Основа”, 2000. – 608 с.
18. Словник юридичних термінів (російсько-український) / [укладачі : Андерш Ф., Винник В., Красницька А., Полешко А., Юрчук О.]. – К. : Редакція „Бюл. законод. та юр. прак. Укр.”, 1994. – 322 с.
19. Гапоненко Л.В. Законність в діяльності органів державної податкової служби України (адміністративно-правовий аспект) : дис... к.ю.н. : 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / Гапоненко Л.В. ; Національний університет ДПС України. – Ірпінь, 2010. – 239 с.

20. Никитченко Н.В. Забезпечення законності у сфері здійснення фінансового контролю / Н.В. Никитченко // Фінансове право. – 2013. – № 2. – С. 32-35.
21. Малишев Б.В. Застосування норм права (теорія і практика) : навч. посіб. / за заг. ред. Б.В. Малишева. – К. : Реферат, 2010. – 260 с.
22. Загальні вимоги до закону та логіка викладення правових норм / Інститут громадянського суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.csi.org.ua/www/?p=1993>
23. Дондоков Ц.С. «Законность» или «нормативность» / Ц.С. Дондоков // Вестник Читинского государственного университета. – 2011. – № 5 (72). – С. 41-44.

REFERENCES

1. Yunusov A.A. *Zakonnost kak vazhneishyi factor obespecheniya prav cheloveka i grazhdanina* [Legality as an important factor in ensuring the rights of human and citizen] / A.A. Yunusov // Vestnik Yuzhno-Uralskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya : «Pravo». – 2005. – № 8 (48). – P. 47-55.
2. Rybakov V.A. *Zakonnost : k voprosu o ponyatii* [Legality : the issue of concept] / V.A. Rybakov // Vestnik Omskogo universiteta. Seriya : «Pravo». – 2013. – № 2 (35). – P. 6-11.
3. Skakun O.F. *Teoriya prava i derzhavy : pidruchnyk* [Theory of law and state] / O.F. Skakun. – 3-tye vydannya. – K. : Alerta, 2012. – 524 p.
4. *Zahalna teoriya derzhavy i prava : navch. posib.* [General theory of state and law] / [A.M. Kolodiy, V.V. Kopyeichykov, S.L. Lysenkov ta in.] ; za red. V.V. Kopyeichykov. – Ster. vyd. – K. : Yurinkom Inter, 2000. – 320 p.
5. Rabinovich P.M. *Osnovy zahalnoyi teorii prava i derzhavy : [navch. posib.]* [Basics of general theory of law and state] / Rabinovich P.M. – [Vyd. 6-e]. – Kh. : Konsum, 2002. – 160 p.
6. *Yurydychna entsyklopediya : v 6 t.* [A legal encyclopedia] / Redkol. : Y.S. Shemshuchenko (holova redkol.) ta in. – K. : «Ukr. entsykl.», 1998. – T. 2 : D-Y. – 1999. – 744 p.
7. *Osnovy derzhavy i prava Ukrayiny : pidruchnyk* [The state and law of Ukraine] / [V.L. Ortynsky, V.K. Hrischuk, M.A. Macko ta in.] ; za red. V.L. Ortynskoho, V.K. Hrischuk, M.A. Macko. – K. : Znannya, 2008. – 583 p.
8. *Obshchaya teoriya prava : kurs lektsyi* [General theory of law] / Pod red. V.K. Babaev. – Nizhniy Novgorod : Izd-vo Nizhegor. VSH MVD RF, 1993. – 544 p.
9. Shind V.I. *Nekotorye voprosy upravleniya v organah prokuratury (metodicheskiy aspekt)* [Some management issues in prosecuting authorities] / V.I. Shind // Problemy teorii zakonnosti, metodologii i metodiki prokurorskogo nadzora : sb. nauch.trudov (Problems of the theory of law, methodology and methods of prosecutorial supervision). – M. : Manuskript, 1994. – P. 27-29.
10. Kelman M.S. *Zahalna teoriya derzhavy i prava : [pidruchnyk]* [General theory of state and law] / Kelman M.S., Murashin O.G., Homa N.M. – 3-tye vydan., stereotypne. – Lviv : «Novyi Svit-2000», 2011. – 584 p.
11. Shakhbazov R.A. *Zakonnost v kontekste mekhanizma pravovogo regulirovaniya* [Law in the context of the mechanism of legal regulation] / R.A. Shakhbazov // Izvestiya Rossiiskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo un-ta im. A.I. Herzen. – 2007. – T. 16. – № 40. – P. 314-317.

12. Kolpakov V.K. *Administratyvne pravo Ukrayiny: pidruchnyk* [Administrative law of Ukraine] / V.K. Kolpakov, O.V. Kuzmenko. – K. : Yurinkom Inter, 2003. – 544 p.
13. *Informatsiyne suspilstvo. Definititsiyi: lyudyna, ii prava, informatsiya, informatyka, informatyzatsiya, telekomunikatsii, intelektualna vlasnist, litsenzuvannya, sertyfikatsiya, ekonomika, rynek, yurysprudentsiya: slovnyk* [The information society. Definitions: human rights, information science, information, telecommunications, intellectual property, licensing, certification, business, market, law] / [za red. R.A. Kalyuzhnyy ta M.Y. Shvets]. – K. : «Integral», 2002. – 220 p.
14. *Velykyi tlumachnyi slovnyk ukrayinskoyi movy* [The Great dictionary of modern Ukrainian] / Uklad. i holov. red. V.T. Busel. – K. ; Irpin : VTF „Perun”, 2004. – 1440 p.
15. *Slovnyk yurydychnykh terminiv i ponyat: navchalnyi posibnyk* [Glossary of legal terms and concepts] / za redaktsiyeyu profesoriv V.G. Honcharenko ta Z.V. Romovska. – K. : TOV VO „Yustinian”, 2013. – 600 p. ; *Suchacna pravova entsyklopediya* [Modern legal encyclopedia] / O.V. Zaychuk, O.L. Kopylenko, N.M. Onishchenko [ta in.] ; za zah. red. O.V. Zaichuk ; In-t zakonodavstva Verhov. Rady Ukrayiny. – K. : Yurinkom Inter, 2010. – 384 p. ; *Bolshoy yuridicheskyy slovar* [Large law Dictionary]. 3-e izd., dop. i pererab. / Pod. red. prof. A.Y. Sukharev. – M. : INFRA-M, 2008. – VI, 858 p. (B-ka slovarei “INFRA-M”) ; *Rossiyskaya yuridicheskaya entsyklopediya* [Russian legal encyclopedia]. – M. : Izdatelskii Dom INFRA-M, 1999. – Kharkov, 1110 p. ; *Yuridicheskaya entsyklopediya* [Legal encyclopedia] / L.V. Tikhomirova, M.Yu Tikhomirov ; Pod red. M.Yu Tikhomirov – M., 1997. – 526 p. ; *Yuridicheskyy entsyklopedicheskyy slovar* [Legal encyclopaedic dictionary] / gl. red. A.Y. Sukharev ; Red. kol. M.M. Boguslavskiy, M.I. Kozyr, G.M. Minkovsky i dr. – M. : Sov. entsyklopediya, 1984. – 415 p. ; *Entsyklopedicheskyy slovar pravovykh znaniy (Sovetskoe pravo)* [Encyclopedic dictionary of legal knowledge (Soviet law)] / Red. kol. V.M. Chkhikvadze (glav.red.). – M. : “Sovetskaya entsyklopediya” (“Soviet encyclopedia”), 1965. – 512 p. ta in.
16. *Slovnyk terminiv i ponyat, shcho vykorystovuyutsya u chynnykh normatyvno-pravovykh aktakh Ukrayiny* [Glossary of terms and concepts used in the existing normative legal acts of Ukraine] / [Uporyadnyky: Bohachova O.V., Vinokurov K.S., Krus Y.I., Menyuk O.A. ; Vidpovidalni redaktory – Sirenko V.F., Stanik S.R.]. – K. : „Oriany”, 1999. – 502 p.
17. *Slovnyk zakonodavchykh terminiv* [Glossary of legislative terms]. – K. : Vyd. „Osnova”, 2000. – 608 p.
18. *Slovnyk yurydychnykh terminiv (Rosiysko-Ukrayinskyi)* [Glossary of legal terms (Russian-Ukrainian)] / [Ukladachi: Andersh F., Winnick V., Krasnytska A., Poleshko A., Yurchuk A.]. – K. : Redaktsiya “Byul. zakonod. ta yur. prak. Ukr.”, 1994. – 322 p.
19. Haponenko L.V. *Zakonnist v diyalnosti orhaniv derzhavnoyi podatkovoyi sluzhby Ukrayiny (administratyvno-pravovyi aspekt)* [The legality of the activities of the state tax service of Ukraine (administrative and legal aspects)] : dys. k.y.n. : 12.00.07 – administratyvne pravo i protses, finansove pravo, informatsiyne pravo (administrative law and procedure ; finance ; information law) / L.V. Haponenko ; Natsionalnyi universytet DPS Ukrayiny. – Irpin, 2010. – 239 p.
20. Nykytchenko N.V. *Zabezpechennya zakonnosti u sferi zdiysnennya finansovoho kontroliu* [Ensuring the rule of law in the financial control] / N.V. Nykytchenko // *Finansove pravo*. – 2013. – № 2. – P. 32-35.
21. Malyshev B.V. *Zastosuvannya norm prava (teoriya i praktyka): navch. posib.* [Application of the law (theory and practice)] / za zah. red. B.V. Malyshev. – K. : Referat, 2010. – 260 p.

22. *Zahalni vymohy do zakonu ta lohika vykladennya pravovykh norm* [General requirements for the law and the logic statement of law] / Instytut hromadskoho suspilstva [Electronic resource]. – Access Mode : <http://www.csi.org.ua/www/?p=1993>
23. Dondokov C.S. *Zakonnost ili normativnost* [“Legitimacy” or “normativeness”] / C.S. Dondokov // *Vestnik Chitinskogo gosudarstvennogo universiteta*. – 2011. – № 5 (72). – P. 41-44.

УДК 343.11: 342: 340.134 (477)

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН ЯК ОСНОВНОЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЗАСАДИ СУДОЧИНСТВА

Міліціанов Р.В., здобувач, суддя

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
проспект 50-річчя СРСР, 27, м. Харків, Україна
filswet@rambler.ru*

У статті аналізуються сутність та зміст конституційної засади судочинства змагальності сторін як правової категорії. Також, у рамках дослідження надано характеристику внутрішнього наповнення засади змагальності сторін. Крім того, у процесі виконання наукової роботи визначено структуру, елементи та ознаки, які характеризують конституційну засаду змагальності сторін як цілісне поняття. За результатом наукової праці надані практичні рекомендації щодо внесення змін до чинного законодавства України з метою розширення змагальних процедур.

Ключові слова: конституційна засада змагальності, сутність змагальності, зміст змагальності, форми змагальності, судова змагальність.

СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ СОСТЯЗАТЕЛЬНОСТИ СТОРОН КАК ОСНОВНОЙ КОНСТИТУЦИОННОЙ ОСНОВЫ СУДОПРОИЗВОДСТВА

Милиціанов Р.В.

*Харьковский национальный университет внутренних дел,
проспект 50-летия СССР, 27, г. Харьков, Украина
filswet@rambler.ru*

В статье анализируются сущность и содержание конституционной основы состязательности сторон как правовой категории. Также, в рамках данного исследования характеризуется внутреннее наполнение основы состязательности сторон. Кроме этого, в процессе исполнения научной работы определена структура, элементы и черты, которые характеризуют состязательность сторон как целостное понятие. По результатам научной работы предоставлены практические рекомендации относительно изменения действующего законодательства Украины с целью расширения состязательных процедур.

Ключевые слова: конституционная основа состязательности, сущность состязательности, содержание состязательности, формы состязательности, судебная состязательность.

THE CONTENT AND MEANING OF PARTIES' COMPETITIVENESS AS A BASIC CONSTITUTIONAL PRINCIPLES OF JUSTICE

Militsianov R.V.

*Kharkiv national university of internal affairs,
boulevard of 50year of the USSR, 27, Kharkov, Ukraine
filswet@rambler.ru*

This article analyzes the content and meaning of the constitutional principles of competitive justice as a legal category, the characteristic of internal filling of these principles is performed, its structure, elements and features, which characterize the competitiveness as a holistic concept, are determined.